

УНИВЕРЗИТЕТ “СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ”

**ПЕДАГОШКИ ФАКУЛТЕТ
“СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”-СКОПЈЕ**

ПЕДАГОШКА ПРАКТИКА

Година 2, бр. 1

Скопје, 2004 година

- ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА КАПАЦИТЕТИТЕ НА КОМУНИКАЦИЈАТА НА УЧЕНИЦИТЕ СОЗДАВА ЕФИКАСНА ИНТЕРАКЦИЈА ВО НАСТАВАТА**
Ирена Неделковска, Проф. по одделенска настава-----63
- РЕНЕСАНСА "МИКЕЛАНЦЕЛО-ПРЕТСТАВНИК НА ВИСОКАТА РЕНЕСАНСА"**
Марија Трајковски-----67
- ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ НА ПРИМЕНАТА И РАЗВОЈОТ НА ОБРАЗОВНАТА ТЕХНОЛОГИЈА**
Сузана Никодиновска - Банчотовска, Педагошки факултет "Св. Климент Охридски" - Скопје-----76
- ДЕМОКРАТСКОТО ОПШТЕСТВО И ГРАЃАНСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ**
Доцент д-р Емилија Петрова Ѓорѓева
Педагошки факултет „Гоце Делчев“ – Штип-----82
- ЕДЕН ПРИСТАП КОН ТЕОРИЈАТА НА РОГЕРС ОД АСПЕКТ НА КОМУНИКАЦИЈАТА ВО НАСТАВАТА**
Снежана д-р Мирасчиева, Педагошки факултет "Г. Делчев" - Штип-----89
- ПЕДАГОШКАТА ПРАКТИКА И НЕЈЗИНАТА ФУНКЦИЈА ВО ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОСПОСОБУВАЊЕ НА СТУДЕНТИТЕ**
Проф. Д-р Душко Ачовски
Асс. М-р Весна Макашевска-----94
- САМОСТОЈНАТА РАБОТА НА УЧЕНИЦИТЕ ВО ПОЧЕТНАТА НАСТАВА ПО МАТЕМАТИКА**
м-р Весна Макашевска, Педагошки факултет - Скопје-----99
- СТРАВ ОД УЧИЛИШТЕ**
Злата Анчевска, Психолог ОУ „К. Јосифовски-Питу“, - Скопје-----104
- РАЗВОЈНИТЕ ТРЕНДОВИ НА ОБРАЗОВАНИЕТО НА ВОЗРАСНИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА НИЗ ДЕЈНОСТА НА НАРОДНИТЕ И РАБОТНИЧКИТЕ УНИВЕРЗИТЕТИ**
Александар Илиевски
Соња Илиевска-Гоцирова-----108
- СОДРЖИНСКО-ПРОЦЕСНИТЕ ЕТАПИ ВО МОДЕЛИРАЊЕТО НА ТИМОВИТЕ НА УЧЕНИЦИТЕ И НАСТАВНИЦИТЕ**
Азиз Шеху-----114

ДЕМОКРАТСКОТО ОПШТЕСТВО И ГРАЃАНСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

*Доцент д-р Емилија Петрова Ѓорѓева
Педагошки факултет „Гоце Делчев“ – Штип*

Потребата за воведување на морално воспитание како наставен предмет, често се наметнува после промената на една политичка структура, а како последица на појавување на нова идеологија. Би рекле дека на повидок е токму нова идеологија, односно се почесто се дискутира за преминот од општество во транзиција, во демократско општество и за прашањето како ќе се справиме со предизвиците на демократското општество. Токму овде и сега се појавува „Граѓанското образование“ и веќе почнуваат да се кршат копјата околу тоа дали граѓанското образование е проект во кој треба да се вклучат и социјалните институции и заедницата во целина. Приврзаниците на овој аспект сметаат дека училиштето е само една институција која е вклучена во овој проект и неговото педагошко организирање е компатибилно за воспитание за демократски живот. Објаснувањето е едноставно: Крути академски ритуали, ригидна рамка на курикулумот, распоредот на часовите, постоењето на авторитативни врски кои постојат помеѓу наставниците и оние кои се поучувани, не овозможуваат идеален демократски модел погоден за воспитување на граѓанството. За други пак училиштето со неговата програма е идеално место за воспитание на граѓанството. Од него се бара да биде свртено кон иднината (за разлика од досегашното училиште кое беше свртено кон минатото); тоа треба пред се да изгради демократска личност. Ова претпоставува дека училиштето треба да формира личност со: а) широко граѓанско образование, б) да гради модели на граѓанско образование и пазарно стопански односи.

За терминот „граѓанско образование“ постојат најразлични дефиниции од кои најчести се:

- Граѓанското образование е образовна област каде во училишни рамки, ги одредува правилата на животот во заедницата за младите кои утре ќе бидат возрасни;
- Воспитание и образовани кое има за цел кај младите да развие искрено и свесно прифаќање на одговорностите на граѓанството;
- Збир на средства кои се користат како прво да му се овозможи на детето и адолесцентот да станат свесни за правата и должностите на индивидуата како член на општеството и како второ да се тренира ученикот во пракса за овие должности во малите општества во кои е и тој дел.

Се сложуваме со првата дефиниција дека граѓанското образование е област каде во училишни рамки ги одредува правилата на животот во заедницата за младите кои утре ќе бидат возрасни, но присутна е дилемата дали граѓанското образование

сака да му го земе местото на моралното воспитание или пак претставува само негово продолжение т.е. негов дел. Ќе започнеме со анализа на содржините...

Што е содржина на граѓанското образование? За да го најдеме одговорот мораме да се навратиме на епистемолошката конструкција на граѓанското образование. За разлика на дедуктивните материјали на готово подготвените науки како физика, математика, историја и други, граѓанското образование соединува различни монодисциплинарни содржини, делумно од автономни општествени науки (право, социологија, економија, политички науки, социјална психологија и етика), давајќи им нов епистемолошки идентитет. Поврзана околу нови цели и специфични проблеми кои треба да се решат, хетерогената содржина се интегрира во воспитен проект со свои специфични цели. Во овој процес компонентите на знаење го губат својот оригинален идентитет; не се повеќе делови на право, историја, социјологија, туку содржина која одговара на граѓанска инструкција.

Од ова произлегуваат карактеристиките на содржината на овој нов предмет – граѓанско образование:

а) внатрешна кохерентност – оваа дисциплина е помалку ригорозна од традиционалните предмети;

б) Акцентот паѓа на проблемите кои треба да се решат, а помалку се посветува внимание на „внатрешната логика“ на самиот предмет. Она што доминира не е стекнување на знаење, туку давање инструкции на граѓаните за нормите и вредностите на даденото општество.

в) содржината на граѓанското образование како училишен предмет е многу динамична, прилагодена повеќе за акција отколку за стекнување апстрактно знаење. Содржината ги рефлектира општествените очекувања и измените кои се случуваат во граѓанските правила и кодови и на овој начин се подредува на динамиката на проблемите кои треба да се решат;

г) содржината на граѓанското образование е повеќе зависна од формалното и неформалното учење. Тешко е да се издели правилно дидактичка содржина од слични активности од други средини на граѓанско образование: семејството, медиумите, заедницата и т.н. ова значи дека граѓанското образование не реален процес на предавање, учење и евалуација, тука повеќе е прашање на директна пракса и искуство.

На часовите по граѓанско образование можат да се идентификуваат три независни типови на содржини: а) **основни знаења** за општеството и за тоа како функционира конститутивната држава и институциите; економските, административните и политичките процеси на дадено општество.

Знаења поврзани со секојдневниот живот: конкретни механизми кои ја осигуруваат динамиката на демократските институции; некое мало разбирање на правото; знаење за правото и обврските кои го карактеризираат граѓанското однесување; како функционира бизнисот, даночниот систем, политичките институции, административните формалности, правилата кои владеат во волонтерскиот сектор; јавното здравство, сообраќајни правила, заштита на животната средина и т.н..

б) **вештини** (како да се направи нешто, практични и животни вештини) го сочинуваат вториот вид на содржини кои се пренеуваат со граѓанското образование. Учењето за граѓанството е поврзано со развојот на одредени способности како критичко мислење, вештина на комуникација, толеранција кон другиот, дух на

иницијатива, автономија, способност за преговарање и решавање на конфликти мирно преку граѓанска дебата повикување на авторитет.

в) **вредностите** се третиот вид на содржини на граѓанското образование. Вредностите ни помагаат да го разбереме колективниот живот. Демократското граѓанство со себе покрај другите работи носи јадро на трајни вредности од кои демократското водење го извлекува неговото значење и насока: вежбање и почитување на човековите права; религиска, етничка, расна и културна толеранција; плурализам, солидарност, колективна одговорност, граѓанска коегзистенција, критичка слобода и т.н.. Овие вредности се заеднички за сите демократски општества, но нивната релативна тежина во даден контекст зависи од политички избори.

Содржините на моралното воспитание ги сочинуваат сите подрачја на општествениот живот, интерперсоналните односи, односите на поединецот и заедницата (потесни и пошироки), перципирање на сопствената положба и улога во општествената заедница на која поединецот и припаѓа и односите спрема самиот себе. Младите од најрана возраст треба да се вклучуваат во реалниот живот на општеството и да се поттикнуваат да воспоставуваат комуникација со другите. Вистинските ситуации ги создава реалниот живот што ги опкружува младите. Само во такви вистински животни ситуации младите можат морално и општествено да се воспитуваат и да се изградуваат како целосни личности. Тоа се секогаш општествени ситуации бидејќи младите и кога се сами секогаш живеат и морално делуваат во општествената заедница и овде се согледува дека помеѓу моралното воспитание и граѓанското образование постои нераскинлива врска. Овде посебно ќе бидат споменати некои позначајни подрачја на ваквите заеднички содржини на моралното воспитание и граѓанското воспитание.

1. Воспитание на општи вредности: Ова подрачје опфаќа „учење“ придржување на нормите на поединците кон другите во непосредните директни контакти, но и во рамка на општествените групи. Се работи за воспитување во духот на обичаите, за почитување на елементарните правила и норми на заеднички живот. Елементарните норми на однесување со векови се повторуваат во заедничкиот живот на луѓето, но тие исто така се резултат на општествено-историскиот развој. Во елементарните норми на однесување се согледува многувековното искуство и разбирање на потребите и заедничките односи меѓу луѓето. Овие правила и норми се значајни за формирање на личноста, влијаејќи на различните аспекти на заедничкиот живот на луѓето.

Меѓу најважните вредносни ставови можат да се вбројат хуманизмот, демократизмот, интернационализмот, почитување на слободата, почитување на работата, општествена ангажираност која се искажува како доследност на прифатените идеали.

2. Воспитување за почитување на човековите права и слобода. Во современите општества човековите права и слобода му се гарантираат на секој човек без разлика на неговата национална, расна, социјална и политичка припадност. Човековите права и слобода имаат универзално значење гарантирани се со уставот и меѓународното право. Човековите права и слобода му обезбедуваат на секој човек права на живот, достоинство, работа, образование, социјална и здравствена заштита, политичко здружување, сигурност, правна заштита, слобода на движење, а се

насочени и кон почитување на човековото достоинство и еднаквост меѓу луѓето. Во рамки на човековите права и слобода посебно се утврдени правата на детето.

3. Должностите и обврските на човекот, имаат исто така своја правна и морална основа и значење. Основна должност на човекот е да ги почитува човековите права и слобода и да постапува во согласност со демократските и морални вредности и идеали. Должностите на човекот се однесуваат на свесното, одговорно и креативно исполнување на личните, семејните, професионалните и граѓански обврски, почитување на правата, достоинство и слобода на другите луѓе и давање на личен придонес за остварување на развојот на општеството во согласност со општествено човечките цели.

Воспитувањето за почитување на човековите права и слобода е сложен педагошки процес кој ги опфаќа сите сфери на личноста. Знаењето за човековите права, должности и слобода и нивната етичка смисла треба да бидат доживевани како високо морално вредни чувства, за да имаат сила на убедување. Силните морални чувства, ставови и убедувања се движечка сила, мотиви на практичната морална односно граѓанска дејност. Во општественото (граѓанско) дејствување и однесување се остварува единство и согласност на моралните сознанија чувства и убедувања.

4. Патриотско воспитание - во денешно време сваќањето за патриотизмот е променето и тоа поради неколку причини. Пред се многу е изразена тенденцијата на обединување и глобализација на земјите според различни интереси: економски, политички, идејни, војни и друго. Ваквото обединување повеќе ги нагласува наднационалните интереси и ги подржува идеите за мултикултурно – плуралистичко општество. Покрај тоа силните миграции и имиграции во светот го наметнуваат проблемот на прилагодување и асимилација. Овие процеси го истакнуваат во преден план она што е општо и заедничко, а други она што е посебно и национално. Па и кога се зборува за национализам, повеќе се укажува на културниот идентитет, меѓународната поврзаност и меѓузависноста. За вакви сфаќања се залагаат големите и моќни земји. Малите земји и народи се најдоа во тешка положба во настојување да го сочуваат она што е специфично, национално, самобитно. Затоа патриотското воспитание сега е сложено и се наметнуваат поинакви содржини за разлика од оние што преовладуваа до сега.

Патриотското воспитание се однесува до ставовите на поединецот спрема народот на кој му припаѓа, а опфаќа и прашања кои се сврзани со местото и положбата на сопствената земја во светот. Патриотското воспитание подразбира развивање кај децата чувство на припадност на земјата и народот, развивање на емоционалните врски и идентификација со нив. Основата на ова воспитание ја сочинуваат: љубовта спрема земјата, народот, единството на интересите (општествени, економски, духовни, просветни, клтурни), достигнувањата и духовниот живот на народите изразен во јазикот, обичае, традицијата, науката, уметноста, религијата и моралот, како и подготвеност за одбрана на слободата, независноста на земјата и народот. Патриотизмот претпоставува приврзаност и почитување на доминантните и специфични вредности на една земја и народ.

5. Политичко воспитание – се јавува како еден од заедничките сегменти на моралото воспитание и граѓанското образование, се однесува на ангажирање на единката во појави и процеси поврзани со случувања во сопственото општество,

други држави, меѓународната јавност, а се јавуваат како резултат на дејствување и активности на некои општествени сили, групи, партии и институции. Како дел или произлегувајќи од една идеологија, политиката го користи воспитанието како еден од патиштата за свое зацврстување и заземање положба во општеството. Поради тоа воспитанието треба да настојува што попотполно да ги развива и обликува моралните и граѓански погледи на младите за да ги оспособи да бидат во состојба да се спротистават на се она што е неодредено, мистификаторско и полно предрасуди; состојбите и појавите да ги гледаат од различни аспекти и да можат да ги документираат своите ставови и своите мислења; да се спротистават на различните притисоци однадвор кои можат да ја смалат нивната самојстоност и слобода. Така поединците ќе ја сватат својата положба да донесуваат одлуки кои можат да се образложат да имаат создавачки и индивидуален карактер, да бидат способни за избор и ангажирање во различни политички организации. Со тоа се свртуваат кон одредена политика и кон општеството на кое му припаѓаат.

За остварувањето на вака сложените задачи на моралното воспитание и граѓанското образование и за обезбедувањето на реални животни ситуации во кои тие единствено можат да се остварат, незаменлива улога имаат: семејството, предучилишните организации, училиштата на сите нивоа, вонучилишниот живот, општата општествена клима, масмедиумите и јавното мислење, а подоцна и работното место, начинот на поминување на слободното време и т.н., на кратко големо значење има целокупниот реален живот на човекот.

Веќе истакнавме дека покрај многуте дефиниции за моралното воспитание се определивме за дефиницијата според која моралното воспитание е „процес на формирање на моралните квалитети на човекот, неговата морална свест, погледи и ставови, развивање на морални чувства, позитивни својства на волјата и карактерот формирање на вештини и навики на морално однесување и делување во одредено општество во согласност со прифатените морално-етички концепции“.

Споредувајќи ја оваа дефиниција со дефиницијата за граѓанско образование која вели дека: „граѓанското образование е област каде во училишни рамки ги одредува правилата на животот во заедницата на младите кои утре ќе бидат возрасни“, а имајќи во предвид дека негова единствена цел е да ги подготви новите генерации за соочување со предизвиците на современиот начин на живот, односно да ги подготви младите луѓе за активно граѓанство, станува јасно колкава е реалната ширина на моралното воспитание и дека граѓанското образование е само еден дел, дел кој влегува и покрива една област од моралното воспитание.

Анализирајќи ги содржините на моралното воспитание:

- воспитание во духот на хуманизмот;
- подготовка за семеен живот;
- подготовка за општествен живот;
- воспитание во духот на патриотизмот;
- воспитание во духот на интернационализмот;
- формирање на позитивен однос спрема работата;
- формирање на позитивен однос спрема материјалните и духовните вредности;

Од прегледот на особините на личноста евидентно е дека граѓанското образование се однесува само на:

- воспитание во духот на хуманизмот;
- подготовка за семеен живот;
- воспитание во духот на интернационализмот;

односно се ограничува само на овие содржини или едноставно овие содржини се втиснати и претставуваат блед печат или ако сакате пресек во ширината на содржини на моралното воспитание.

Ако пак моралното воспитание подразбира процес составен од три етапи:

- формирање на морални сознанија;
- формирање на морални уверувања;
- формирање на морално однесување и дејствување;

Анализирајќи ги истите воочуваме дека: Првата етапа ја означува когнитивната компонента т.е. формирањето на моралното сознание и се однесува на усвојување на моралните поими и категории, запознавање на младите со моралните норми и барања, презертирање на моралните правила и принципи и нивно запознавање со прифатениот систем на вредности. Човекот неможе да стане морална личност ако претходно не ги запознае нормите, принципите, барањата т.е. ако незнае што е добро, што лошо, што е морално, а што е неморално.

Воочливо е дека граѓанското образование останува на оваа етапа што јасно го потврдува и констатацијата од страна на Интернационалната асоцијација за оценување на постигањата во образованието во кое стои: „граѓанското образование е дисциплинарно, интерактивно, поврзано со животот, остварувано во неавторитарна средина, препознавач на предизвиците на општествената разновидност и соучество на родителите и локалната заедница“.

Значи, учениците треба да се здобијат со знаења за човековите и граѓанските права, за уставот, за владеењето на правото и институциите на правото, за концептот на демократијата во национални рамки, за местото на нивната земја во меѓународната заедница. Но сите овие знаења би биле бескорисни доколку не се интернализираат толку длабоко во личноста на младите со што би се формирале морални уверувања т.е. морални принципи и поими и нема повеќе да бидат формални, научени податоци туку паралелно со нивното запознавање ќе се формира внатрешен активен однос на ученикот кон нив, кога тие ќе бидат прифатени како сопствени, лични уверувања и кога тие уверувања ќе станат мотиви, двигатели на нивното однесување и делување.

Со право подвлекуваме дека моралното воспитание со својата втора етапа ја постигнува оваа цел, но не застанува овде, туку води и понатаму кон морално однесување, поточно однесување кон морални норми и принципи кои ги уредуваат меѓучовечките односи во некое општество.

Всушност, наученото во вид на поуки сознанија, знаење треба да се интериоризира до степен на сопствени уверувања, ставови, кои ќе бидат основа за формирање на морално однесување и дејствување, а воедно и за практично имплементирање т.е. делување во согласност со истите. Ваквото барање во целост го овозможува моралното воспитание кое единствено е насочено кон целото обликување и изградување на моралната личност.

Литература

Nations educational, Scientific and Cultural Organization, 1999, Geneva

www.ed.uiuc.edu/COE/EPŠ/PES/Yearbook/95_docs/gutman

www.ed.uiuc.edu/COE/EPŠ/PES/Yearbook/93_dock/beck

www.ed.uiuc.edu/COE/EPŠ/PES/Yearbook/95_dock/supes

Општа педагогија (ред. Н.Поткоњак) Учителски факултет, Београд 1996 стр
180-183

Резиме

Од преминот од општество во транзиција кон демократско општество на просторите на Р. Македонија се појави граѓанското образование. Направено е емпириско истражување во кое покажуваме дека моралното воспитание е пошироко од граѓанското образование и во себе го содржи и моралното воспитание.